

מאמרי הגות וצפונות כפרד"ס התורה בעמק הפרשה

פרשת בראשית

מאת
משה בכמה"ר עזרא בצרי

שנת התשפ"ג

שבת בראשית

'בראשית' – בכמה אופנים נדרשה תיבה זו ?

ב'תיקוני הזוהר' לבד נדרשה בשבעים פנים.¹ למעשה יש לתיבה מיוחדת זו שש אותיות, ולכן יש לה תש"ך צירופים שונים,² בהם ניתן לדורשה.³

¹ ויש להוסיף על כך גם את תקוני זהר חדש. בסוף שלשת החלקים של 'תיקוני הזוהר' עם הפירוש הנפלא 'מתוק מדבש' (במהדורה המנוקדת משנת תשס"ד), מופיעה 'רשימת צירופי מלת בראשית שנתבארו בכרך זה', וניתן לראות בה בקיצור את שלל הפירושים השונים בתיקונים לתיבה זו.

כמו לדוגמה: 'בא' תשרי, שבא' תשרי נברא העולם, ירא בשת שהקול אומר לס"מ שיתבייש מהשינה שבבחינת יראה, על שמצער את ישראל בגלות כמה שלא נצטוה. ראש בית שהראשית חכמה בנתה את הבינה להיות לה לבית. ברית אש, שעל ידי שמירת הברית ניצלים מאש הגיהנם, בית ארש הרומזו למצוות שילוח הקן.

וכן ברבנו בחיי: 'ואם תשכיל עוד תמצא כי יש במלת בראשית אש ברית, וכן עוד בראשית שתי תיבות בראשית אלו השיתין שנבראו מששת ימי בראשית, וכן עוד בראשית - זה אילו של יצחק שנברא מששת ימי בראשית, ועוד בראשית מלשון ארשת והוא הדיבור, כענין שכתוב (תהלים כא, ג): 'וארשת שפתיו', וביאורו ב' ארשת, כלומר בעשרה מאמרות נברא העולם. ועיין עוד ב'פנענ רוא' לרבי יצחק ברי"ה הלוי. (מכון 'תורת הראשונים').

כמו כן יש בתיבה זו רמז ל'בראשית' שכל עולם הבריאה והתפתחותו הוא בזוגיות.

יש ספר הנקרא 'מעשה בראשית' לרבי יוסף נסים בן אדהאן זצ"ל, רבה של סיאוטה, (יצא לאור מחדש על ידי 'מכון הכתב' בארבעה חלקים בשנת תשמ"ו), המבאר את כל תרי"ג המצוות והשבע מצוות דרבנן, ובתחילת הספר עשה רמזים בראשי תיבות של תיבת 'בראשית' לכל התרי"ג מצוות והשבע שמדרבנן.

גם בני יקירי, רבי יהודה בצרי שליט"א, הוציא קונטרס הנקרא 'מבצרי יהודה – ראשית הבראשית', ובו ערך ראשי תיבות (כסדר המילה בראשית בדיוק, ולא רק לפי אותיות המילה כסדר שונה) לכל מצוות התורה והשבע שמדרבנן, לפי סדר הפרשיות.

² ספר יצירה פרק ד משנה יב: "שתי אבנים בונות שני בתים, שלוש בונות ששה בתים, ארבע בונות ארבעה ועשרים בתים, חמש בונות מאה ועשרים בתים, שש בונות שבע מאות ועשרים בתים, שבע בונות חמשת אלפים וארבעים בתים. מכאן ואילך צא וחשוב, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע".

ועיין ב'פנענ רוא' שכתב שם בהגהות מורנו הרב יצחק בן רבי שמשון כ"ץ חתן המהר"ל: "ועוד לנו בזה דברים רבים ונכבדים, כי יעדנו לזה חיבור מיוחד נקרא על שם זה 'סדר' בראשית', יצא לאורה בקרוב אם יגמור הוא יתברך עלינו, והוא סובל ז' מאות ועשרים עניינים על תש"ך הפוכי מלת בראשית".

³ אעתיק כאן שני קטעים מופלאים וגבוהים בעניין זה. האחד מה'מגלה עמוקות' ואתחנן - אופן קן:

"ידוע שהקדוש ברוך הוא מנהיג עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה בשמנה שמות הקדושים, ד' מילואי הוי"ה ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן כמו שנתבאר, ובד' מילואי אהי"ה, שהן סוד קס"א קמ"ג קנ"א, באצילות קס"א, בבריאה קס"א, ביצירה קמ"ג, בעשייה קנ"א, והוא סוד יציאת השבת (שבת ב, א), שהוא סוד הקדושה והמתנה טובה שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל, שהיא בבית גנוז (שבת י, ב), הם שתיים שהן ארבע, שתיים - שהם סוד שתי שמות הוי"ה אהי"ה, שהן ארבע - שנחלקים כל אחד על ד' מילואים שהם בד' עולמות.

והוא סוד בראשית צירוף אחד מן תש"ך צירופים שחנני אלהים במלת בראשית, צירוף אחד מהם בשתי או"י בראשית ברוך הוא שמות וארץ, שהוא מורה על שתי שמות אלו הוי"ה אהי"ה, עליהם אמר על ד' מילואי הוי"ה יה"י או"י, שהוא בגימטריא ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, ויהי אור על שם של אהי"ה, ועל שני שמות אלו אמר 'וירא אלהים את האור כ"י טו"ב' (בראשית א, ד), בגימטריא אהי"ה הוי"ה.

ועל זה ביקש משה ליכנס לארץ ישראל לבוא על תכונת השגת שמנה שמות אלו, שבהם מנהיג הקדוש ברוך הוא את העולם, כי ד' הויות - סוד החסדים, ד' אהי"ה - סוד הגבורות, ובארץ ישראל שם ישיג ויראה חותם של שם אהי"ה, סוד אהי"ה כטל לישראל". עיין שם עוד בדבריו המתוקים.

והקטע השני מה'שמן ששון' (על עץ חיים, שער ה, שער טנת"א - פרק ז, מה שהעתיק מספר נדיר הנקרא 'שכל טוב' כתב יד שער סוד האותיות):

"צורות כל האותיות חקוקות בשמות הקדושים, והשמות הקדושים מראין בהם באותיות, על כן באים מקבלים כל הנבראים כולם כל אחד ואחד כחו המעמידו זמנו הקבוע לו, ולולי שהשם מעמיד כל האותיות, חזר העולם לתוהו ובוהו. ורמז האוהב הנכבד בחיבור האלפא ביתות שחיבר בספר יצירה, אלף עם כולם וכולם עם אלף, בית עם כולם וכולם עם בית, והשם עם כולם וכולם עם השם. ואין לך ב' אותיות בכל הצירופים ובם החיבורים כולן, שאין אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא מחברתן.

ולולי האימה והמורא הייתי פותח בכל זה. ואם בב' אותיות מחוברות אות אחת או ב' אותיות משמותיו של הקדוש ברוך הוא יתברך, ואין צריך לומר בשאר כל החיבורים, כלומר, בשאר המילות המחוברות מג' מד' מה' אותיות או יותר ממספר זה, ומתוך שב' אותיות בונות ב' בתים (פירוש כל תיבה מב' אותיות או מג' כו' נקראת בית, ומתחלפין האותיות על דרך הנזכר ב'שער הכונות' שם, שיה"ו הם ג' אותיות, ובונה ו' בתים שהם ו' צירופים, וכן תיבה של ד' אותיות בונה כ"ד צירופים, ושל ה' בונה ק"כ צירופים, על דרך ק"כ צירופים 'אלהים' כנזכר בכמה מקומות, ושל ו' אותיות בונה תש"ך צירופים, כמו תש"ך צירופי בראשית, כנזכר ב'שער היהודים', וכן על דרך זה עד אין חקר), שמג' וד' וה' וז' נבנו בתים עד אין מספר, וכל בית ובית אין לו עמידה, אלא באות או בשם משמותיו של הקב"ה...

ובעת שעלה במחשבה לשכלל עולם, רמז השם לכל האותיות ואמר, אות פלונית תפעל כך, ואות פלונית יפעלו פעולה פלונית, מפני שהשם פלוני יסודו אות פלונית, משם פלוני ופלוני יסודו, וכן שאר כל האותיות.

ובכאן אמר החכם, שאין כח בשום נברא לצרף כל האותיות, זולת ה' יתברך אשר הוא צור כל האותיות. ואברהם אבינו עליו השלום, כשעמד מקצת קצות העניינים הנוראים האלה, חיבר ספר יצירה. וחפרתי לך בקיר התחבולות חור קטן שתכנס בענין זה".

עיין שם דברים עמוקים מאד על צירופי אותיות לשון הקודש.

להערות, תגובות ולהפצה: moshebatzri@gmail.com מופץ חינם

לעילוי נשמת מרת אמי מורתי הרבנית סימה בת צביה בצרי ע"ה

רבינו בחיי כותב,⁴ שמילה זו כוללת טעמים גדולים עצומים ונכבדים. וה'מגלה עמוקות' כתב⁵ שהיא סוד כל העולמות.

הרוקח,⁶ מציין שבפסוק הראשון בתורה, האות 'א' מופיעה שש פעמים, מספר מקביל לשש הפרשיות בתורה המתחילות באות 'א', וכן שש פרשיות שפסוק האחרון שלהם מתחיל בא', שהן כנגד ששת אלפים שנה שקיים העולם,⁷ וכל פרשה רומזת לאלף אחד.⁸ וכולן רמוזות ומצומצמות

ומסיים: "ואיני יכול לרמוז לך יותר באלו העניינים הגדולים עד הכנס עמך חדר בחדר, ואז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא, ויגלו לך שבילי יודעי סודות אשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך. ובכל שאר החיבורים כגון ז"ח ט"י כ"ך וכל שאר המילים כאן, בין שהם מעוטות האותיות בין שהם מרובות האותיות, סובלין ענין זה הנרמז. וכשאמסור בידך מפתח הבנתן, אז תחזיק בסוד רוב סתרי פסוקי התורה והנביאים והכתובים, אשר בידיעתם תקשר היחידה בחבלי אהבת אדונה, ה' יזכנו...".

⁴ על הפרשה.

⁵ בפרשת ויגש.

⁶ בפרשת נח ובפרשת ניצבים ובפירושו לסידור התפלה סוף מזמור השמים מספרים (הוצאת הרש"ר עמוד פד). עיין שם.

⁷ סנהדרין צז, א: אמר רב קטינא, שית אלפי שני הוו עלמא, וחד חרוב, שנאמר (ישעיה ב, יא): 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא'. וכתב התורת חיים' על עבודה זרה ה, א:

לפי שאמרו חז"ל שששת ימי בראשית הן כנגד ששת אלפי שנים שהעולם קיים, ויום שביעי הוא נגד עולם הבא שכולו שבת, ולכך הוסיף ה"א למלאות את השם הגדול של יום הששי, ויכולו השמים ר"ת יהו"ה, חצי השם, י"ה נרמז בגמר מעשה ששת ימי בראשית, שהן נגד העולם הזה שהוא ששת אלפי שנה, רמז הוא שבעולם הזה לא יהיה שמו יתברך שלם, שנאמר 'כי יד על כס י"ה'. ולכך אסור להגות שם יהו"ה באותיותיו כי אם חצי השם, י"ה, עד יום השביעי שהוא נגד עולם הבא, אז יתמלא שמו יתברך מיד בתחילת אלף השביעי. ולכך נרמז ו"ה ב'ויכולו השמים' להשלים אותיות י"ה של יום הששי, להודיע כי אז יהיה שמו יתברך שלם במלואו.

ונראה שמטעם זה נוהגים להתחיל יום הששי ויכולו השמים' בשעת קדוש בשבת, ואין מתחילין ויכולו השמים, לפי שחייב אדם לזכור בשעת קדוש היום ביום שכולו שבת, בעולם הבא, ולכן מקדשים על היין, רמז לשכר העולם הבא שהוא יין רוחני, יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית, ולכן אסור לקדש על יין מגולה אפילו בזמן הזה שאין סכנה, לפי שיין המשומר טמיר וגניז הוא, כמו שנאמר 'עין לא ראתה', ואמרו חז"ל זה יין המשומר. ולכך מתחילים יום הששי ויכולו השמים', שצריך האדם להעלות אז במחשבתו שבעולם הבא ביום שכולו שבת יהיה שמו הגדול שלם במלואו.

⁸ הרוקח בפרשת נח. פרשיות אלו הן: נח, הרומזת לאלף הראשון, פקודי, הרומזת לאלף השני, בחוקותי, הרומזת לאלף השלישי, מסעי, הרומזת לאלף הרביעי, דברים רומזת לאלף החמישי, ואתם נצבים הרומז לאלף שלנו.

בשש האותיות של תיבת בראשית.⁹ המושג שבעים פנים לתורה,¹⁰ משמעו אין קץ פירושים, כי שבע מורה על מספר שלם המסמל את מכלול האפשרויות. (כדרך שנאמר¹¹ שבני ישראל מצאו

⁹ אביא כאן ממה שכתבתי במאמר אחר על ענין הה' אלפין מהקשור לכאן:

"בפסוק הראשון בויקרא יש א' זעירא, ופירש האריז"ל, שמשה רבינו כתבה זעירא, משום שבמעשה העגל ירד אורו אחד מני אלף. ובשיר השירים על הפסוק "האלף לך שלמה" מבאר שכאשר יתמלאו הה' אלפין תהיה הגאולה.

והנה בפסוק הראשון בחומשים בראשית, שמות ובמדבר, יש ששה אלפין. ובפסוק הראשון בויקרא ובדברים – חמש. כך שיש לנו בסך הכל בכל הפסוקים הראשונים של חמשה חומשי תורה 28 אלפין, וכמנין האותיות בפסוק הראשון בבראשית, על שם 'כח מעשיו הגיד לעמו'.

וכתב הרוקח, שיש בבריאת היום הראשון חמש פעמים אור: יהי אור, ויהי אור, את האור, בין האור ולאור יום.

ויש חמשה אלפין בפסוק הראשון של חמשה ספרים מתוך כל כ"ד כתיבי הקדש:

'אלה הדברים אשר' (חומש דברים), 'אשרי האיש' (תהלים), 'איש היה בארץ עוץ' (איוב), 'איכה ישבה בדד' (מגילת איכה), 'אדם שת אנש' (דברי הימים).

וכן יש מכל המסכתות שבש"ס בדיוק חמש הפותחות באות א':

פאה. אלו דברים שאין להם שיעור.

פסחים. אור לארבעה עשר.

ראש השנה. ארבעה ראשי שנים הם.

בבא קמא. ארבעה אבות נזיקין.

כלים. אבות הטומאות.

וכן יש בפסוק הראשון שבעשרת הדברות בין בראשונות ובין בשניות חמשה אלפין:

"אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים".

והנה בדברות ראשונות יש בסך הכל 68 אלפין כמנין חיי"ם. ואילו בדברות השניות יש 73, כך שנוספו בהם עוד חמש ביחד. ונראה כי היה כאן מיתוק ללוחות השניות בתוספת זו של עוד ה' אלפין.

ויש הקבלה בין הפסוק הראשון בתורה לפסוק הראשון בעשרת הדברות, שבשניהם שבע מילים ועשרים ושמונה אותיות. וכנגד זה אומרים שבע פעמים ביום שבע מילים שבהן עשרים ושמונה אותיות: "הא שמייה רבא מברך לעלם לעלמי עלמיא", שכל העונה אמן יהא שמייה רבא בכל כוחו נעשה שותף לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, וכאלו קבל תורה בהר סיני. (ראה בעל הטורים על הפסוק בהרחבה).

ושם בפסוק ה' כתב בעל הטורים:

ה' פעמים אור כתוב בפרשה, כנגד חמשה חומשי תורה שנקראו אור, וכנגדן חמשה סימנים באור לענין קריאת שמע, כדאיתא בברכות (ט, ב) משיכיר בין תכלת ללבן, בין זאב לכלב, בין תכלת לכרתי, בין חמור לערוד, ושיכיר חברו בריחוק ד' אמות.

ובמדורש, אמר רבי סימון, ה' פעמים כתוב כאן אורה, כנגד חמשה חומשי תורה, ויאמר אלהים יהי אור – כנגד ספר בראשית, שבו נתעסק וברא את עולמו. ויהי אור – כנגד ספר שמות, שבו יצאו ישראל מאפילה לאורה. וירא אלהים את האור כי טוב – כנגד ספר ויקרא, שהוא מלא הלכות רבות. ויבדל אלהים בין האור ובין החושך – כנגד ספר במדבר, שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים לבאי הארץ. ויקרא אלהים לאור יום – כנגד ספר משנה תורה, שהוא מלא הלכות רבות.

וכך האור שעליו מדובר כאן הוא בעצם אור תורה, וכמו שכתב בעל הטורים בפסוק ד': 'את האור' – בגימטריה בתורה, ועולה מנין תי"ג. 'את האור כי טוב' – סופי תיבות – ברית, 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית' (שמות לד, כז), ו'על פי' – היינו התורה שבעל פה.

המדרש גם מבחין כאן בין 'לאור יום' – בגימטריה ז"ה יעק"ב אבינו, ולחשך 'קרא לילה' – בגימטריה עש"ו. ומכיון שהקדוש ברוך הוא איסתכיל באורייתא וברא עלמא, הרי שיש כאן קשר הדוק בין מעשה הבריאה לתורה, וכרמוז בתיבת 'בראשית' שניתן לחלקה ל'ברא שתי' – שתי התורות, וכן בראשית בגימטריה בתורה יצר, שבשביל התורה שנקראת ראשית נברא העולם.

וכן הדיבר הראשון 'אנכי' הוא כנגד 'שמע ישראל', וכנגד אברהם שנצטווה במצות עשה 'לך לך', והדיבר השני 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני' הוא כנגד 'ברוך שם', וכנגד יצחק שנצטווה במצות לא תעשה 'אל תרד מצרימה'.

באיכה (א, 1): 'ויצא מן בת (קרי מבת) ציון כל הדרה היו שריה כאילים לא מצאו מרעה' וכו' יש בפסוק זה ה' אלפין, לומר שהלכו בלא כל של האלפין המופיעים 28 פעם בפסוקים הראשונים של חמשה חומשי תורה, וכמנין האותיות בפסוק הראשון בתורה. ואפשר לומר שיצאה גם אם הבנים הרמוזה בנון, ולכן הכתיב מן בת ציון והקרי מבת. וההדגש של בת ציון לומר שבתו של היסוד הנקרא גם 'הדרה', נוטש אותה.

וכן במזמור כה בתהלים 'לדוד אליך ה' נפשי אשא', יש בפסוק שאחריו ה' אלפין:

"אלהיך בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי".

ובשבת אנו מזכירין חמש פעמים 'שמע ישראל', ארבע ככלל יום ובכתר שבמוסף. עיין שם בהרחבה על סוד הה' אלפין.

¹⁰ זוהר חלק א מו, ב. וזה לשון רבנו בחיי (על שמות כד, יב): "ועוד תמצא להורות הל"מ והמ"ם שבעים ובאמצע תורה, וזהו שבעים פנים לתורה".

וכתב 'אור החיים' על הפסוק הראשון:

"דע, כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון ויישוב הדעת, הגם שקדמונו ראשונים ויישבו באופן אחר, כי שבעים פנים לתורה (כמדבר רבה נשא יג, טז), ואין אנו מוזהרים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהן, ולזה תמצא שהאמוראים אין כח בהם לחלוק על התנאים במשפטי ה', אבל ביישוב הכתובים ובמשמעות, מצינו להם בכמה מקומות שיפרשו באופן אחר".

גם המושג שבעים אמות הוא כלל כל האומות, וכן מה שאמרו בשבת פח, ב שכל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא היה מתחלק לשבעים לשון, היינו כלל כל הלשונות הקיימים. ולפעמים המספר ברוקא, כמו שכתב מהר"ל על ענין יוכבד שנולדה בין החומות, כי הגזרה של גלות מצרים הייתה מרגע שהם נחשבים לעם, וזו טבילת הגרות שלהם, ולכן בפחות משבעים עדיין לא נחשבים לעם, וביותר משבעים כבר היו עם ולכן נולדה בין החומות כי היא השלימה למנין שבעים.

וכתב 'הכתב והקבלה' (דברים א): "באר את התורה" לשון רש"י מרבותינו **בשבעים לשון** פירשה להם; אין כוונתם על לשונות שאר העמים, כי מה תועלת היה להם לישראל מזה, וגם לרבותינו לא שינו את לשונם לדבר בשפת אומה אחרת, אבל דרך רבותינו לקרוא הכוונה והמכוון במאמר במלת **לשון**, כאמרם (גיטין עב, א) 'אם מתי' – שתי לשונות במשמע, רצונו לומר שתי **כוונות**, וכן כאן **בשבעים לשונות** רצונו לומר **בשבעים כוונות**, מסכים עם מאמרם במקום אחר: **שבעים פנים לתורה**, והם **הכוונות הפנימיות שבתורה** חוץ מן הכוונה הראשונה הפשוטה, וכן אמר: (רעיא מהימנא ויקרא ד, כ): "ומתמן הווי ידעין סנהדרין **שבעים לשון דאינון שבעים פנים לתורה**". וכתב לי הרב **יהודה עובדיה** שליט"א: המילה: "באר את התורה" במילואה, דהיינו "בית אלף ריש" = 1033, ועם מנין האותיות שהן 9 = 1042, כמנין 7 השמות שנכתבים ואינם נמחקים: **אחי"ה**, **הוי"ה**, **א-ל**, **א-לקים**, **שד-י**, **אדנ"י**, **צבאו"ת**. ועם הכולל: 1043 כמנין 4 רוחות העולם: **צפון דרום מזרח מערב**, שעולים בגימטריה 1043 כל הכוונות – כל הכיוונים.

באילים שבעים תמרים, וכי ששים רבוא אכלו רק שבעים תמרים? אלא הכוונה כדי שובען, ושבע מלשון שובע. וכן מה שנאמר: ¹² "בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ", וכי נסים רק בשבעה דרכים? אלא הכוונה בכל דרך אפשרית, וכן: ¹³ "שִׁבְעַת יָפוּל צְדִיק וְקָם" - אין ספור פעמים, שהרי כל החיים הם אתגר של נפילות וקימות, ירידות ועליות).

התיבה 'בראשית' חובקת עולמות. הדבר בא לידי ביטוי גם מבחינה פונטית שכוללת בתוכה את כל חמשת מוצאי הפה. ב – מאותיות השפתים בומ"ף, ר וא' מהגרוניות אהע"ר, ש – מאותיות השיניים זסר"ץ, י – מאותיות החיך גיכ"ק, ות' מאותיות הלשון דטלנ"ת. כמו כן התיבה 'ישתבח' הפותחת שיר שבח נצחי לה' בתפילותינו כוללת את כל מוצאי הפה בסימפוניה מושלמת של מכלול הקולות האפשריים.¹⁴

גם הרוקח ובעל הטורים הביאו פירושים ורמזים רבים לתיבת 'בראשית', ונעמוד רק על הקשר שהביאו בין בראשית לשבת. בין שלל הפירושים אמרו: בראשית, אותיות ירא שבת, לומר לך שבזכות שבת נברא העולם.

ניתן גם לחלק את המילה בצורה זו: ברא שית, כלומר בששת ימים ברא ה' הכל, ובשביעי שבת וינפש. ויש שרמזו,¹⁵ שבראשית עולה בגימטריה תרי"ג ש', שהאות ש' רומזת לשבת הכוללת ושקולה כנגד כל התרי"ג מצוות.

מה הפירוש בזכות שבת נברא העולם, וכי חסר מצוות בתורה שבגינן נבראו שמים וארץ, כמו התורה וברית מילה?

אלא השבת בעצם רומזת ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, שהיא תכלית הבריאה. שהרי כל הבריאה נוצרה מהסיבה שמחוק הטוב להיטיב, וכדי שתהיה הטבה שלמה ללא לחם חסד - 'נהמא דכסופא', ניתן לנו העולם הזה לטרוח בו, שהוא כפרוזדור בפני העולם הבא.

'היום לעשותן ומחר לקבל שכרן'.¹⁶ בשבת רצה הקדוש ברוך הוא להטעימנו מעין עולם הבא בבחינת עונג מזערי המקשר אותנו ונותן לנו מטעמת כל שהיא מעולם הגמול, ומכאן חשיבותה המיוחדת של השבת, באשר היא תכלית הבריאה.

זכור ושמור

בשבת שתי בחינות שונות, מידת יום ומידת לילה, והן כנגד עשה ולא תעשה. היום, כנגד הכתוב בדברות ראשונות בפרשת יתרו, 'זכור', והלילה, כנגד הכתוב בדברות אחרונות בפרשת ואתחנן, 'שמור'. וזכור ושמור בדבור אחד נאמרו. מחד יש את קיום הלכות שבת, הלכה למעשה בפועל,

ובזוהר בראשית מז, ב:

וְיִכְלוּ - דְּקָלוּ עוֹבְדֵי דְלַעֲיָלָא וְעוֹבְדֵי דְלַתְמָא. הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ - לַעֲיָלָא וְתְמָא. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, עוֹבְדֵי אַוּמְנוֹתָא דְאֹרִייתָא שְׂבַקְתְּבּ וְעוֹבְדֵי אַוּמְנוֹתָא דְתוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה. וְכָל צְבָאָם - אֵלֶין פְּרָטִי דְאֹרִייתָא אִפִּין דְאֹרִייתָא שְׂבַעִים פְּנִים לַתּוֹרָה. וְיִכְלוּ - דְאֵתְקִימוּ וְאֵשְׁתַּקְּלוּ דְאָ בְּרָא. שְׁמַיִם וְאָרֶץ - פְּרָט וְכֻלָּל. וְכָל צְבָאָם - רְזִי דְאֹרִייתָא, דְּכִיָּאן דְאֹרִייתָא, מְסַאָבֵן דְאֹרִייתָא.

המילים: "שבעים פנים" עולים בגימטריה: 602 עם מנין האותיות שהן: 9 הגימטריה היא 611

ועם הכולל של 2 המילים: הגימטריה היא 613 – תרי"ג מצוות.

יקרה היא מפנינים – מפני פנים, סודות התורה נמצאים בפנים, לכן סו"ד עולה בגימטריה 70 פנים = עינים – צריך לעיין בפנימיות.

¹¹ שמות טו, כז.

¹² דברים כח, ז.

¹³ משלי כד, טז.

¹⁴ 'אותיות מחכימות' לרב דוד לייטנער עמוד פח.

¹⁵ כך העיר-האיר לי ידידי היקר, ח"ר יהודה עובדיה יצ"ו, משם הרה"ג משה ארמוני שליט"א.

¹⁶ כמו שדרשו חז"ל (עירובין כב, א) בפסוק (דברים ז, יא) 'היום לעשותם', היום - בעולם הזה לעשותם, ומחר - לעולם הבא, לקבל שכרן.

ומחד יש את ההתאחדות עם הספירה השביעית, שבת מלכתא, שממנה זוכים לשביעית העליונה הנקראת עולם הבא.¹⁷

כל מעשיה של השבת כפולים: לחם משנה, עומר כפול, קרבן כפול, עונש, שחר, אזהרה, מזמור וכו'.¹⁸ וכך גם ניתן לרמוז שוב בתיבת בראשית בהתייחסות לשבת: בראשית. כלומר, בשביל תרי שבת נברא העולם, בעולם הזה ובעולם הבא, וראשית מחשבתו יתברך בבריאת העולם היא לגלות את העולם הבא הגנוז בעולם הזה.

שלוש סעודות כנגד שלוש תפילות שונות

בשבת יש שלוש תפילות בנוסח שונה, וכנגדן מקבילות שלוש הסעודות.

הסיבה שלא תקנו נוסח אחיד לשלושתן כמו בימי החול ובמועדים, כי הן נתקנו כנגד שלוש שבתות שונות:

אתה קדשת – כנגד שבת בראשית,

ישמח משה – כנגד השבת שבה נתנה התורה,¹⁹

אתה אחד – כנגד שבת שלעתידי. והן שלוש מדרגות זו למעלה מזו.

י"ג העיקרים בשלושה שלבים

הן מקבילות לשלושה שלבי עליה בסולם האמונה.

הראשון - בראשית, כולל את ששת העיקרים הראשונים: שהקדוש ברוך הוא מצוי ומשגיח, והוא אחד, ואין לו גוף ולא דמות הגוף, והוא קדמון לכל קדומים, ואין עבודה לזולתו, ויודע מחשבות בני אדם.

השני – מתן תורה, כולל את ארבעת העיקרים האמצעיים, שנבואת משה רבינו עליו השלום אמת, שהוא אדון לכל הנביאים, שהתורה נתונה מן השמים, ושלא תשתנה בשום זמן.

והשלישי – כנגד לעתיד, כולל את שלושת העיקרים האחרונים, שהקדוש ברוך הוא מעניש לרשעים ומשלם שכר טוב לצדיקים, שיבוא מלך המשיח, ושהמתים עתידים להחיות.

אמנם תמיד מוטלת עלינו החובה להתחזק באמונה, אך מכל מקום השבת מיוחדת לעבודה זו כי בה מפסיקים ממרוץ ושטף החיים ומסוגלים להתבונן בנחת, ויתר על כן, היא כוללת את כל סוד האמונה. השביתה ממלאכה בשבת מורה על מיעוט חשיבות הטבע וממילא מתחזקת הארת פני ה' בעולם.

העולם מלשון העלם, וההתעסקות בפעולות טבעיות מראה כאלו האדם בכוחו הוא הפועל, היוצר והעושה, ואז הסתר פני ה' מתגבר. לא כן בשבת כשחדלים ממלאכה, מצהירים כי ממנה מתברכים

¹⁷ ראה בהרחבה ב'שערי אורה' שער ב'. וכתב ה'בן יהודה' על שבת דף י, ב: "ושני תיבות אלו של 'זכור ושמור' שנאמרו בדרך פלא, הם זכור על קדושתו ושמור על שמירת מצותיו, ולכן מי שישנו בשמירה ישנו בזכירה וזהו לפי פשוטן, אבל לסודן 'זכור' לדכורא, 'שמור' לנוקבה, כנזכר בזהר הקדוש. נמצא מעלות המתנה הזאת בנגלה ובנסתר רמוזים בשני תיבות של 'זכור ושמור' שנאמרו כדיבור אחד, והמה רמוזים בשמה שהוא תיבה אחת, שאותיות שבת במילואם הם אותיות שנ"י תיב"ת".

¹⁸ מדרש תהלים צב.

¹⁹ שהרי לדעת הכל בשבת ניתנה תורה. ראה שבת פו, ב.

כל ששת הימים, ודוקא אי העשיה וההתבוננות לעיין במושכלות ולהעמיק באמונה, היא המביאה את הברכה והשפע לעולם.

לכן 'זכור ושמור' בדיבור אחד נאמרו,²⁰ שכן הם ברצוא ושוב, כמו אהבה ויראה. המחדל ממלאכה, אי העשיה, ה'ויכולו' הוא בעצם המביא לכל נעשה, ותכלית העשיה כדי שלא נעשה, שכן היום לעשותם ומחר לקבל שכרם מבלי לעשות כלום, רק כדי להתענג מזיו השכינה וליהנות מעולם שכולו טוב.

שלוש דרגות באמונה ובשמחת חתן וכלה

הדרגה הראשונה בעבודת האמונה היא בבחינת 'ואמונתך בלילות', להכיר בבורא המנהיג לכל הברואים, ולהעמיק בפלאי הבריאה ולהכיר שכל ענייני הטבע הם לבושי כבוד המגלים את צור עולמים.

בקדושת ליל שבת מתגלות בבריאה פנים חדשות המלמדות כי הבריאה הנראית במבט שטחי כמסתירה כבוד אל, אדרבה בה עצמה מונח הכח לגלות את כבודו יתברך כמו במלבושים, שלכאורה מכסים אך לאמיתו של דבר נותנים כבוד ללבושם ומגלים על מעלותיו הפנימיות, כך עולה דוקא מתוך חשכת הליל וההסתרה שבהסתרה, גודל ההשגחה וכבוד אל. וזוהי התפילה שאומרים בליל שבת 'אתה קדשת'.

הדרגה השנייה באמונה היא להתבונן שהקדוש ברוך הוא נתן לנו את התורה על ידי מבחר המין האנושי משה רבינו עליו השלום, הרועה הנאמן המוסר לנו אותה בדיוק כפי שקיבלה, ושעל ידה אנו זוכים לשכר נצחי. התורה ניתנה לנו לא רק כדי שנזכה על ידה לעתיד לבוא לחיי העולם הבא, אלא גם שהחיי עולם יהיו נטועים כבר עכשיו בלבנו, ובעסק התורה ומצוותיה אנו דבוקים בו יתברך ומחברים ומעלים ומקדשים את החומר בעולם הזה אל עולם השכר, העולם הבא.

בדרגה זו מבינים שהתורה, והקדוש ברוך הוא וישראל אחד הם. 'נגילה ונשמחה בך' - בכ"ב אותיות התורה, נגיל כבר כאן, בעולם הזה. וזה מה שאנו אומרים בתפלת שחרית 'ישמח משה במתנת חלקו'.

והדרגה השלישית להתבונן שה' מוביל אותנו לקראת ימות המשיח ותחיית המתים. לשבת שהיא מלשון שיבה, יש את הכח להשיב דבר אל שרשו,²¹ ומתגלות פנים חדשות בהבנת הלעתיד לבוא,

²⁰ לשון רבנו בחיי על שמות כ, א:

וזהו סוד מה שאמרו חז"ל (ראש השנה כז). זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, כי זכור מדת רחמים, ושמור מדת הדין, והוא הקול בזכור ושמור מדת רחמים במדת הדין, ומטעם זה היו הלוחות שנים חמש כנגד חמש, לוח אחד כנגד מדת רחמים, ולוח שני שיש בו חמש דברות גם כן בחמשה לאוין, ומתחיל לא תרצח כנגד מדת הדין, ועל כן היו שנים ולא היה הכל בלוח אחד. ומשה רבינו עליו השלום המשיג השם המיוחד הוא מדת התפארת, היה שומע זכור וכל ישראל שמור, וזהו שכתוב (לקמן פסוק יט) 'כי מן השמים דברתי עמכם', שהכוונה בו מתוך השמים, והוא כמו 'מתוך האש', ולא תמצא בשום מקום במתן תורה דיבור השם המיוחד אלא אם כן יזכיר בו מתוך האש'.

ועיין עוד מה שכתב מהר"ל בגור אריה על שמות כ, ח.

וה'שפתי כהן' על דברים ה, יב כתב:

"שמור את יום השבת. בדברות ראשונות שהם דבריו של הקדוש ברוך הוא שאין שכחה לפניו אמר 'זכור', אבל כאן שהם דבריו של משה אמר 'שמור', שמור, כלומר, המתן, כמו 'ואבי שמר את הדבר' (בראשית לז, יא), כלומר, המתן לביאת שבת, כאדם שממתין לביאת המלך ומכין מה שצריך ממאכל ומשתה ומלבוש, וכן אמרו ז"ל (ביצה טז, א) מחד בשבא לשביך, פירוש מיום ראשון יכין לצמצם ולשמור לשבת. וכדי שלא תאמר מאחר שה' אמר זכור איך ישנה משה ויאמר שמור, לזה אמר כאשר צוך ה' אלהיך, לומר שה' שמור גם כן אמר, שזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו.

עוד אמר זכור את יום השבת, אמר להם לישראל זכור את יום השבת הידוע, שהוא עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה, כן אתם לא תמשכו אחרי אכילה ושתייה, ואיך תזכרו דבר זה מהמן, שלא היה יורד ביום השבת, מכאן תדעו שאין בו אכילה ושתייה, זהו לקדשו כי ממייעוט אכילה ושתייה יבוא לידי פרישות וקדושה, אבל משה שראה שהלכו אחר התאוה שנאמר (במדבר יא, ד) התאוו תאוה, והוציאו לעז על המן והם ממתנין ליכנס לארץ לאכול מפריה, לזה אמר שמור שישמרו עצמן מריבוי האכילה, כי במדבר היו שומרים אותו בעל כורחם, שלא היה שם לא גנות ולא פרדסים, הרי היו אנשים שיצאו ללקוט ולא מצאו, לא כן בארץ, לזה אמר שמור שישמרו עצמם".

²¹ לשון ה'תפארת שלמה' על מועדים - לשבת שובה:

שאו יתברר שהרע לא רק יבוטל, אלא שהחושך וההסתרה שבגלות מצטרפים אף הם לגילוי כבוד ה', גילוי של השגת יחודו יתברך על ידי תורתו של משיח, ותשבי שיתרץ לנו את כל הקושיות ובעיות, וכפי שבאים לידי ביטוי בתפילת מנחה של שבת בעת רצון, רעוא דרעוין, 'אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך כישראל'.

וכך שלוש השבתות הן שלשה שלבים של עליה באמונה משלב לשלב, כשכל שלב מהווה מדרגה המכנינה את האדם לקראת העליה לשלב הבא. וזהו בדומה לנישואין, שהשלב הראשון הוא קידושין, 'אתה קדשת', השלב השני מתנות וסבלונות שנותנים לקראת הנישואין ושמחת חתן וכלה בחופה, וזהו 'ישמח משה במתנת חלקו', והשלב השלישי היחוד, שמחתם הפרטית של בני הזוג, כשאין זר אתם.

בהמות בהררי אלף ונרות שבת

וכך בשלב הראשון יש בירור גילוי כבודו יתברך וזיכוכ החומר, בשלב שני ההבנה שהתורה היא שקובעת את מציאות העולם, והטבע מסוגל לפעול גם בניגוד לכוחות הטבע, ומציאות הטבע כפופה לחוקי התורה בהנהגת חכמי ישראל, כמו שרבי פנחס בן יאיר חילק את מימי נהר גינאי לשנים, וצווה עליו. כי לאחר שניתנה תורה, לא רק משה רבינו יכול לקרוע את הים, אלא כל אחד מגדולי החכמים.

והשלב השלישי הוא ההשגה בתורת משיח, שהוא זיכוכ נוסף של החומר והגברת כח השכל עד כדי דרגת תחיית המתים שהוא תיקון הגוף, עם כל העליות הרוחניות הכלולות בדרגה זו.

על כן בערב שבת המצוה להדליק נרות, להאיר את חשכת הליל, דהיינו חומריות הגוף, בהתבוננות בגילוי כבוד ה' מתוך הבריאה, שלוקחים שמן חומרי והופכים אותו לאור, לדבר מופשט.

וביום השבת העבודה להתנהג כדוגמת אור החמה המשפיע על העולם וקובע את סדריו, ולהתעצם בהשגת אורה זו תורה, ועל ידה להשפיע על סדרי הטבע.

ובמנחה כאשר ינטו צללי ערב וניכר שאיננו נמצאים עדיין ביום שכולו שבת, אז יש להתחזק בידיעת יחודו יתברך שזו ידיעה שתתגלה בשלימותה לעולם הבא, ולהשתוקק לתורתו של משיח שאז ידיעת יחודו יתברך תהיה הולכת ומתחזקת.

המהר"ל מבאר שעניין הסעודות שדברו חז"ל לעתיד, שאכילה היא שביעות רצון והשלמת חסרון. וכתבו הרמח"ל והגר"א שהעניין ב'בהמות בהררי אלף'²² הוא להפוך את ה'כתנות עור' ל'כתנות

²² "ושב"ת עד ד' אלהיך - אותיות שב"ת. כי עיקר התשובה נגמר בשבת. כי גם אצל אדם הראשון היה גם כן טובה גדולה מה שנברא סמוך לשבת. כי לולא זאת לא היה יכול להתקיים עד שהמליץ עליו השבת כידוע. וזהו שנאמר (דברים ה, יג): 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך'. היינו המלאכים שנבראו מכל המצות שהאדם עושה בכל ששת ימי המעשה, ויש להם עליה בשבת קודש. לכן אומרים בליל שבת קודש 'שלום עליכם' וכו', הם המלאכים אשר עומדים ומצפים על יום השבת להיות להם עליה בליל שבת קודש. אם כן גם במצות התשובה שהוא גם כן מצות עשה ונברא גם כן ממנו מלאך שנהפך לטובה ומלאך רע בעל כרחו יענה אמן (שבת קיט, א). ומלאך הזה יש לו גם כן עליה בשבת. וזהו שנקרא שבת שובה, כי השבת הוא הגורם גמר תיקון התשובה, כנזכר למעלה".

וראה איוב מ, טו ובמפרשים שם. שור הבר (המכונה גם: 'בהמות') הוא שור עצום בגודלו, שחי וקיים כיום ומזומן לתפקידו. וכאשר יתגלה מלך המשיח הוא עתיד לעשות קרב (המכונה 'קינגיא') עם הלוי'ת ושניהם הורגים זה את זה, וכך יוכשר לאכילה בסעודה שעתיד ה' לעשות לעתיד. המהר"ל מבאר, ששור הבר (והלוי'ת) הוא מציאות נבדלת מהבהמות הרגילות שאנו מכירים, כמו שפירות גן עדן שונים באופן מהותי מהפירות שבעולם הזה. כלומר, מציאותם אינה חומרית כמו בעלי החיים שלנו. הפרי צדיק מבאר ששור הוא סוד יצר הרע על ציחה וכעס, ולכן אנו אוכלים בשבת בשר לתקן קלקול זה ולהכניסו לקדושה. באור-זרוע מובא, שמי שישתתף עם גוים בציד חיות לא יזכה להשתתף בסעודה זו ולאכול מבשר שור הבר.

בלקוטי-תורה מובא, כי יש צדיקים שהם בבחינת 'שור הבר', כלומר, עבודתם היא בקיום מצוות מעשיות דווקא, ולעתיד יתעלו על ידי 'הלוי'ת' הצדיקים שעבודתם רק ברוחניות, אך יפעלו בהם עליה גם-כן. כי הצדיקים האלו עדיין אינם בטלים לה' בשלימות, ולכן אינם זוכים לראית המהות, וכן מבאר ששור הבר הוא כנגד שס"ה מצוות לא תעשה. אדמו"ר האמצעי מסביר כי שור הבר הוא בחינת גבורות דקדושה, שיהיה בתכלית הביורור. וזה בא מצד התלהבות הלב של צדיק גמור שנהפך ליבו לשלהבת י-ה, ביעור הרע בתכלית.

אור', ועבודת ליל שבת לדעת את ה' דרך הנפש הבהמית שבבריאה, שזה הוא הלבוש המגלה את כבודו יתברך.

משחק הלוייתן

וסעודת יום השבת מקבילה לסעודת הלוייתן, הרומז לכח התשוקה וצמאון להתחדשות, כמו שרואים אצל הדגים שצמאים לכל טיפת מים היורדות עליהם מלמעלה. בכח זה משתמשים אומות העולם לצורך מילוי תאוותם, ואילו הצדיקים מעלים כח זה לקדושה ואומרים: ²³ 'צמאה לך נפשי'. וכך ישראל אפילו שגדלים במים, ואין מים אלא תורה, צמאים הם להשגות חדשות באלהות וחייושי תורה.²⁴

וכדברי הגר"א שכתב: ²⁵ "הגילה בו תהיה כאשר נזכה להתעדן מזיו שכינתו תמיד בלי הפסק, והשמחה תהיה על ידי התחדשות חידושי תורה והתגלות עמקי סודותיה עד אין קץ... ובכל פעם נוסף לדעת אותו יותר ויותר, ותתגבר תשוקת הנפש להתדבק בו יתברך, ותהיה עורפת והולכת רגע אחר רגע. והוא אשר קראוהו חז"ל סעודת לוייתן. וביאור לוייתן ענין דבקות, כמו: ²⁶ 'לוייתן חן'. וזהו ביאור: ²⁷ 'לוייתן זה יצרת לשחק בו', רצונו לומר כי השחוק הוא שמחה פתאומית המגיעת לאדם, לכן אנחנו כאשר נבין ונשיג ידיעתו יתברך ידיעה חדשה בכל פעם בפתע פתאום יתכן לומר 'לשחק בו' שהוא נופל על שמחה פתאומית".

סעודת היום שעניינה שבת של מתן תורה, כנגד סעודת לוייתן. שעבודת יום השבת לדעת את ה' ואת כל פעולותיו בכח התורה שניתנה לנו, ובסעודת לוייתן מתגלה השייכות שלנו לחידושי תורה ועמקי סודותיה, מכח הצמאון והשמחה. ובדרגה זו התורה מתעצמת בלומדיה וניתן להם הכח לשלוט בטבע, וכמו שאמרו חז"ל, ²⁸ 'כשגגה היוצאת מלפני השליט'.

יין המשומר בענביו

כוחו של היין הוא לגלות נעלם ולטוב ולמוטב. נכנס יי"ן יצא סו"ד, ²⁹ שניהם באותה גימטריה של שבעים הפנים שבתורה. יין המשומר בענביו רומז לסודות התורה אותם נלמד לעתיד ונבין כיצד ה' יתברך מחזיר כל רעה לטובה ומביא את בריותיו לקיום רצונו.

ולכן הקובע בזמן סעודה שלישית את ההשתוקקות לגילויי העתיד כיצד יתהפך כל רע לטוב, ינצל ממלחמת גו"ג ומגו"ג שבגימטריה שבעים.

²³ תהלים סג, ב.

²⁴ ז"ל מהרש"א ב"ב קח: "במדרש (ילקוט איוב תתקכ"ז) אמרו מה הקב"ה עושה, רומז ללוייתן והוא [מכה] (מ)בהמות בסנפיריו ושוחטו והוא רומז לבהמות והוא מכה ללוייתן בזנבו והוא ממיתו. מה הקב"ה עושה נוטל עורו של לוייתן ועושה סוכה לצדיקים ע"כ. וביאור זה כי אלו הם שני הפכים שהרי הלוייתן בים ובהמות ביבשה ובעולם הזה, שהי' החלוק בעולם, נתן הקב"ה גבול ללוייתן בפני עצמו ולא היה כל אחד נכנס לרשות [ה]אחר ולכן היה להם הקיום ולבסוף יהיה הכל אחד ואין כאן גבולות מחולקים וכיון שלא יהיה כאן גבולות מחולקים נכנס האחד בגדר השני וכל אחד מתגבר על השני. וזה שאמרו ששחטו בסנפיריו כלומר שיש בלוייתן דבר שלא נמצא לבהמות שאין לו סנפירין ויש לבהמה שאין ללוייתן והוא הזנב ויהיו מתגברים זה על זה ויהיו בטילים שניהם הם רחוקים מן האחדות והש"י לעתיד חפץ באחדות כדכתיב והיה ביום ההוא וגומר, ולפיכך שניהם בטילים לעתיד ודבר זה מבואר כאשר יתבונן בחכמה". וע"ש עוד בדבריו. הלוייתן יגיע אלינו באחרית הימים, וכרמוז בפסוק: "ויש תקוה לאחרייתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם" – ר"ת לוייתן.

²⁵ בפירושו לאיוב ג, כה.

²⁶ משלי א, ט.

²⁷ תהלים קד, כו.

²⁸ מו"ק יח.

²⁹ עירובין סה, א.

ועתה נוכל להבין מה שאמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא:³⁰ כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות, מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנום, וממלחמת גוג ומגוג.

חבלי משיח - באים כדי לגלות שכל ענייני הטבע והנהגת העולם שלכאורה מסתירים כבוד שמים, באמת הינם לבושי כבוד המגלים את חי עולמים. ולכן מי שכבר העמיק בעניין זה והגיע להכרה זו כבר מתוך עבודתו בליל שבת ממילא לא יצטרך להיתקן על ידי יסורים אלו.

דינה של גיהנום - נועד לזכך את ישראל וללמדם עד כמה קיום התורה ומצוותיה הם קיום העולם. ולכן הכוסף ביום שבת להבין את רצון ה' המתגלה בתורה ובמצוות, אינו צריך להזדכך בדינה של גיהנום.

ומלחמת גוג ומגוג - שאז יקויים ויתגלה כיצד רבוי הרוע שבעולם יתהפך לגלוי כבודו, וכמו שנאמר בנבואה ליחזקאל הנביא (פרק לח) שניתן למצוא בה הרבה רמזים לתיבת שבת:

(א) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ב) בֶּן אָדָם שִׁים פְּנֵיךָ אֶל גּוֹג אֶרֶץ הַמְּגוּג נְשִׂיא רֵאשׁ מִשָּׁף וְתָבֵל וְהִנָּבֵא עָלָיו:

(ג) וְאָמַרְתָּ פֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֵאשׁ מִשָּׁף וְתָבֵל:

(ד) וְשׁוֹבְבֵיךָ וְנִתְתִּי חַחִים בְּלִתְיֶיךָ וְהוֹצֵאתִי אוֹתָךְ וְאֵת כָּל חֵילְךָ וּסְסִים וּפְרָשִׁים לְבָשִׁי מְכֹלֹל כָּלֵם קָהַל רַב צָנָה וּמִגֵּן תְּפָשִׁי תְּרֻבֹת כָּלֵם:

(ח) מִיָּמִים רַבִּים תִּפְקַד בְּאַחֲרֵית הַשָּׁנִים תָּבוֹא אֶל אֶרֶץ מְשׁוֹבְבֵת מִחֶרֶב מְקַבְּצַת מַעֲמִים רַבִּים עַל הָרִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְחֶרֶבָה תָּמִיד וְהָיָא מַעֲמִים הוֹצָאָה וַיִּשְׁבּוּ לְבִטָח כָּלֵם:

(י) פֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ דְבָרִים עַל לְבָבְךָ וְחִשְׁבֹת מִחֲשַׁבְתָּ רָעָה:

(יד) לָכֵן הִנָּבֵא בֶן אָדָם וְאָמַרְתָּ לְגוֹג פֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא בְּשַׁבַּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְבִטָח תִּדְעַ:

(כא) וְקִרְאתִי עָלָיו לְכָל הָרִי חֶרֶב נָאִם אֲדֹנָי ה' חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה:

(כג) וְהִתְגַּדְּלִיתִי וְהִתְקַדְּשִׁיתִי וְנִדְעֵתִי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה'."

כלומר, מלחמת גוג ומגוג תביא ותשוב לארץ משובבת, שבה יום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים.³¹

³⁰ שבת קיח, א.

³¹ מדרש תהילים מזמור צב:

"שבעה עולמות בראתי, ומכולם לא בחרתי אלא שביעי. ששה לצאת ולבוא, ואחת שכולו שבת ומנוחה לחיי העולם. שבעה ימים בראתי, ומכולם לא בחרתי אלא יום שביעי, שנאמר (בראשית ב, ג): ויברך אלהים את יום השביעי... וכל מי ששומר את השבת, הקדוש ברוך הוא מוחל לו על כל עוונותיו, שנאמר (ישעיה נו, ב): כל שומר שבת מחללו. מחול לו."

ועיין ב'שם משמואל' (פרשת בהעלותך - שנת תרע"ה): שהמנורה היא התחדשות אהבה בכל עת בין ישראל לאביהן שבשמים, כן גם שבת, שבכל שבת בפני עצמו יש בו אורות חדשים שעוד לא היו, וכמו שכתוב ב'אור החיים' שכל הבריאה לא היתה אלא עד השבת, ובשבת חוזרת ומתחדשת הבריאה עוד פעם על שבעה ימים עד שבת הבאה, ועל כן בכל שבת הוא חדש לגמרי. וכיד כל איש להתחיל לגמרי מחדש ומה שהיה היה, מכאן ואילך החשבון. וזה נוטריקון שבת, שבת - בו תשוב, כי זהו עיקר התשובה להתחיל מחדש להיות כמו גר שנתגייר וכקטן שנולד דמי.

ואפילו על חטאים שיש בקצת מקומות בוזהר הקדוש, שאינה מועילה תשובה אלא בחילא סגיא, כבר הגדנו דתשובה כזו, להתחיל לגמרי מחדש, והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו, אלא להיות כענין הכתוב (תהלים ב, ז): 'ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך', בהכרח שמועילה על הכל, וכה קורא שבת לכל ישראל. וכשהאדם משים זה אל לבו ומתחיל מחדש, אין ספק שכל העוונות יהיו מה שיהיו כולם פורחים ממנו.

וזהו שאנו אומרים 'צווחין אף עקתין בטלין ושביתין'. היינו העוונות שהם הם עצמן הצווחין והעקתין, בסוד (ירמיה ב, יט) 'תיסרך רעתך', 'ברם אנפין חדתין ורוחין עם נפשין' היינו להתחיל לגמרי מחדש ופנים חדשות באו לכאן. וזה גם כן שאנו אומרים 'בחמרא גו כסא, ומדאני אסא, לארוס וארוסה, להתקפא חלשין', כמו ארוס וארוסה שהוא ענין חדש לגמרי, וידוע שישאל נקראו ארוסתו של הקדוש ברוך הוא ממילא הקדוש ברוך הוא הוא הארוס, והיינו שבאו אורות חדשים לגמרי ככתבאר למעלה, וישאל מתחדשין כקטן שנולד דמי.

ולכן מי שקובע בעצמו בזמן סעודה שלישית כיסופין לגילויי העתיד, הרי ממילא לא יצטרך לסבול את היסורים של מלחמת גוג ומגוג, ויזכה לנחול נחלת יעקב אבינו, נחלה ללא מיצרים.³²

וכך לאחר כל תפילה בשבת שבה מקבלים השגה מופשטת, באה הסעודה המקבילה אליה, בה יש מצוה נוספת להמחיש השגה זו על ידי סעודה, ואז הגוף שמח ומתענג באופן חושי, וכל ההשגות המופשטות מקבלות קיום מעשי.

ובפרט על ידי עבודת הקודש לשיר בהן זמירות שבת בחשק ובהתלהבות, בהן מביעים את הגעגועים והכיסופין לרוחניות, ובקיום שלוש סעודות זוכים לכל הטובה הצפונה, ונזכה ונחיה ונירש טובה וברכה בזה ובכא.³³

אז תתענג על ה' – סעודה שנייה

והרפכתיה על בְּמַתִּי אֶרֶץ – סעודה ראשונה

והאכלתיך נחלת יעקב אביך – סעודה שלישית.³⁴

השבת גולשת לימי החול ומשפיעה עליהם מקדושתה, ואחר צאת השבת מגיעה, כמו שאומרים ב'לשם יחוד':

“סְעוּדָה רְבִיעִית שֶׁל שַׁבָּת, לְלוֹת אֶת הַמְּלָכָה, וּלְלוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ יְתָרָה בְּחִינַת חַיָּה שְׁבִיהַּ הַמְּסַלְקֶת עִתָּהּ, וְלִהְיֶינָה בְּרַכָּה בְּכָל־סְעוּדוֹתֵינוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל, וְלִהְיֶינָה בְּהֶם מְקַדְּשֶׁת הַשַּׁבָּת. וַיִּכְנֶן בְּכַח סְגֻלָּתָהּ שְׁמֵרָנוּ פְּאִישׁוֹן בַּת עֵינַן, וַיִּבְצֹל כְּנֶפֶדָהּ תְּסַתֵּינָנוּ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִצָּעַר חַבּוּט הַקְּבָר, וְתִשְׁפִּין אֶת נַפְשֵׁנוּ וְרוּחֵנוּ וְנִשְׁמָתֵנוּ בְּמִשְׁפָּנוֹת מְבֻטְחִים.”

³² אלו דברי בית הלוי על בראשית ב, ב:

אמרו במסכת שבת (ק"ח, א): כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד): 'אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך', לא כאברהם שכתוב בו (בראשית יג, יז) 'קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה' כו', אלא כיעקב שכתוב בו (שם כח, יד): 'ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה'. המליצו חכמינו בדבריהם נחלה בלא מצרים פירושו בלא גבול ואינו מגודר בגדרי הטבע. וזהו גם כן מה שאמר ליעקב 'ופרצת ימה וקדמה' כו', היינו שיפרוץ גדרי הבריאה והטבע ויעברו גבולי העולם.

וזהו השכר לשומר שבת, מדה כנגד מדה, ששבת הוא האות של העולם אינו עומד מעצמו, רק הקדוש ברוך הוא ממציאו בכל רגע כרצונו, ומשום כך שכרו שאינו מגודר כלל בטבע של הבריאה. וזהו שדרשו מהפסוק 'אז תתענג על ה' והרכבתיך על בְּמַתִּי אֶרֶץ' - שמרכיבו על גבולי הארץ והבריאה בכללה. 'והאכלתיך נחלת יעקב', שביעקב כתוב ששומר השבת שכתוב (בראשית לג, יח): 'ויחן את פני העיר', ודרשו (בראשית רבה עט, ו) שקבע תחומין.

והנה אמרו כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים, והענין שהמצות חלוקים על שני בחינות, יש מצות שהם נגד הטבע, כמו שכירת התאוה וההרחקה מהם. ובשבת המצוה להתענג בתענוגים, שבשבת אין המצוה לשבור הטבע רק לקדש הטבע ולתקנו ולהעלותו לקדושה, כיון שהשבת מורה שכל מה שהוא, הקדוש ברוך הוא מהוה אותו, ועל כן צריך לקדש הטבע ולקשרו לעבודתו. וידידי הרב הגאון וכו' מוהר"ר איסר שיחיה אב"ד דק"ק מעזריטש, כששמע דברי אלה אמר שיש לומר שזהו כוונת המדרש (קהלת רבה ד, י) 'טוב מלא כף נחת ממלוא חפנים עמל', ואמרו מלא כף נחת בשבת ממלוא חפנים עמל בימי החול, שעבודה זו טובה מזו."

³³ המאמר מבוסס ברובו מההקדמה ופרק א של הספר 'אור צפון' – שבת ותפילותיה לאור דברי חז"ל הקדמונים, מאת הרב אוריאל שונברג שליט"א, ירושלים תשע"ט. מומלץ ללמוד שם את הנושאים הללו בהרחבה.

³⁴ ישעיה נח, יד. ועיין בווהר"ב פ"ב פ"ח, ב שקוראים בסעודת שבת.

וכתב השערי אורה - השער החמישי - הספירה השישית:

"הנני מאיר עיניך במדרש שאמרו רז"ל בענין יעקב עליו השלום שאמר לו ה' יתברך: 'והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה' (בראשית כח, יד). ומהו לשון ופרצת? לא כאברהם שנאמר לו: 'שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה' (שם יג, יד), הרי סיים לאברהם 'צפונה ונגבה וקדמה וימה', וכן ליצחק, אבל ביעקב מה כתוב? 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה', כלומר, לנחלה שלך אין לה מצרים.

והנני מאיר עיניך בזה הסוד. נחלת אברהם ויצחק יש לה מצרים, שהרי שבעים שרים מקיפים סביבותיהם, והם מצרים ומצירים להם, אבל יעקב שהוא קו האמצעי עולה לבדו עד הכתר, מקום שאין השרים עולים. הרי אין לנחלת יעקב מצרים והוא פורץ כל המצרים, שהרי כל השרים עולים עד הימין והשמאל כנגד אברהם ויצחק, אבל יעקב שהוא באמצע, עולה לבדו עד הכתר, עד אין סוף שהוא נחלה שאין לה מצרים, ונשארים כל השרים וממשלותם למטה מנחלת יעקב.

והסוד הגדול הזה פירש אותו הנביא ואמר: 'אז תתענג על ה' והרכבתיך על בְּמַתִּי אֶרֶץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך' וגו' (ישעיהו נח, יד). ופירושו הפסוק כך הוא: עתידין אתם בני ישראל לרשת עֵדן העליון, שהוא הבינה, ומשם ולמעלה שהוא המקום שאין שם מצירים ונקרא רחובות, 'והרכבתיך על בְּמַתִּי אֶרֶץ', אלו הן שרי האומות שעולין עד בְּמַתִּי אֶרֶץ, עד מקום גדולה וגבורה אשר שם אברהם ויצחק; ותרכבו עליהן, שתהיו עולין למעלה מגדולה וגבורה עד מקום הבינה, להידבק בכתר. 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך', נחלת יעקב ולא נחלת אברהם ויצחק, כי נחלת יעקב היא העולה למעלה מכל שרי האומות, כמו שאמרנו, והיא נחלה שאין לה מצרים. ואם כן התבונן סוד נחלת אברהם ויצחק וסוד נחלת יעקב מה הוא, ואז תשיג נפלאות ה' יתעלה ויתברך."

זוהי סעודת דוד מלכא משיחא, רגל רביעית במרכבה, ויהי רצון שבמהרה חיש קל יבוא אליהו הנביא ויבשר לנו על בואו של משיח בן דוד, בעגלא ובזמן קריב.

חוד חִידָה³⁵

א. מה המכנה המשותף לקין, ירד, אברהם וראובן?

לכולם היה צאצא (בן או נכד) בשם חנוך.

ב. כמה שמות יש לשמש ולירח?

ארבעה וארבעה.

כתב רבינו אפרים,³⁶ שהשמש נקראת גם חמה, חרס וצר. והירח – לבנה, סהר ואור.

ג. איך יודעים שהצפור היא עוף טהור?

צפוף"ר - בגימטריה 376 כגימטריה עוף טהור. (רבינו אפרים שם).

ד. מהיכן אפשר ללמוד שהבן דומה לאם והבת לאב?

זכר ונקבה ברא אותם - סופי תיבות האם. לומר שהזכר הוא מן האם, וכן תמצא שהברת אם (בצירי) כמו הברת בן, והברת אב (בפתח) כמו בת. (שם עמוד כב).

מקאם השבת

מכיון שפותחים השבת את הקריאה בתורה בפרשה הראשונה מנגנים במקאם ראשט, מלשון ראש. אמנם יש המנגנים במקאם ביאת, וזאת משום הב' הרבתי שבראש התורה, וב' מלשון בית, וצורתה כבית המוקף משלוש רוחותיו. אבל בדרך כלל משאירים את מקאם ביאת לשבת הבאה עלינו לטובה בה נקרא על תיבת נח שהיתה כמו בית.

בדרך כלל בפרשת בראשית מתחילה עונת הבקשות עד לשבת הגדול. עם החידוש של 'שעון קיץ', יש הממתינים לפתיחת אמירת הבקשות מעת שמתחיל שעון החורף, ומסיימים את העונה בעת שמתחיל שעון הקיץ, שאז הלילות שהיו ארוכים, מתקצרים.

מתאים לשורר השבת את שירו הנפלא של האבן עזרא 'ארץ ורום בהבראם', על כל בתיו, שכולו עוסק במעשה הבריאה. (עמוד 61 ב'שיר ושבחה השלם').

ילדים רגילים לשורר בשבת זו את השיר הבנוי כדיאלוג מה ברא ה'.

³⁵ יחזקאל יז, ב: "בן אדם חוד חידה ומשל משל אל בית ישראל".

³⁶ על הפרשה עמוד כא. ועיין פירוש רש"י (על ישעיה ה, ל) שנראה שצריך לומר שהשמש נקראת גם אור, ואילו הלבנה שהצרו אותה – צר.

בעיקרון אפשר להתמקד בכל ה'זמירות לשבת' העוסקים בקדושתה ורוממותה של השבת הנזכרת בשבת זו בפרשה, ובשירים בנושא השבת, כמו למשל, 'השבת בחרתי לעם' (עמוד 222 שם).

יוצאי האר"ץ הטובה, ובפרט בקהילות קודש 'שערי ציון' ו'יסוד הדת' בארגנטינה, מנגנים בנשמת נגינת אדון עולם חלאבי, ונקדישך – חסדך קדם, (מופיע בעמוד 171 ב'שיר ושבחה השלם'), ובהוצאת ספר תורה חנון מרום, אל חי ונורא, ארץ ורום.

(כך נמסר מהאסתאד' דניאל בינכר דוויך יצ"ו, כפי שהעלה ידידי היקר, כה"ר אהרן עקריש יצ"ו, בקונטרסו החשוב 'מזמרת האר"ץ', שבו השתדל לשמר את מסורת הנגינות התואמות לכל שבת ושבת).

ויהי רצון שנזכה בקרוב ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

על נושאים רבים בפרשה, כמו בריאת העולם בסדר האותיות, אדם וחווה, החטא והתיקון, הנחש, קין והבל, ועוד בהרחבה בספרי 'שם ונשמה'. ניתן להיעזר שם בתוכן ובמפתחות, ללימוד הנושאים השונים שרוצים לעיין בהם.

מי שירצה לשלח לו מאמר בענין לשון הקודש העוסק בקדמות השפה וטיב לשון הקודש, וכן על התפתחות הכתב.